

הקדמה למסכת מכות

מסכת מכות הינה מסכת מסדר נזיקין, ורבי יהודה הנשיא סידרה לאחר מסכת סנהדרין.

לחלק מדעות הראשונים מסכת מכות סודרה במקום זה מכיוון שהיא מהווה המשך של מסכת סנהדרין. שהרי מסכת סנהדרין מסיימת בנושא "עדים זוממין", וזהו הנושא הראשון של מסכת מכות. אך הרמב"ם בהקדמת המשניות דחה דעה זו וכתב שמסכת זו היא מסכת בפני עצמה, ונסמכה למסכת סנהדרין: "מפני שאין רשות לאדם לענות ולהלקות, אלא השופטים בעצמם כמו שאמר הכתוב (דברים פרק כ"ה, פסוק ב') והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשתו." שם המסכת מתייחס בעיקר לפרק השלישי ששם הנושא הוא חיוב המלקות והאופן שבו מקיימים זאת, אך גם בשלשת המשניות הראשונות של פרק א' מוזכר דין המלקות.

במסכת שלשה פרקים:

- א. כיצד העדים נעשים זוממין - פרק העוסק בדיני עדים זוממין.
- ב. אלו הן הגולין - פרק העוסק בחייבי הגלות ודיניה.
- ג. ואלו הן הלוקין - פרק העוסק בדיני חייבי מלקות.

פְּרָק א'

בירור דבר על פי התורה יכול להעשות על ידי שני עדים יהודים כשרים לעדות. אין להוציא ממון, או לחייב אדם בכל עונש שהוא אלא על פי שני עדים.

פרקנו דן על עדים זוממים. עדים זוממים הם עדי שקר ששני עדים אחרים מעידים עליהם שהם שקרנים, ועדות הזמה זו היא לא מחמת שהמעשה לא היה, אלא שהעדים הזוממים לא יכולים להעיד על המעשה, מכיוון שבזמן המעשה הם היו במקום אחר. (שבעת החקירות שחוקרים את העדים בדיני נפשות נועדו כדי שהעדות תהיה עדות שיכולים להזימה, ועדות שאי אפשר להזימה פסולה.)

נאמר בתורה: (דברים פרק י"ט פט"ז – כ"א)

כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה:
ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם:
ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו:
ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך:
והנשארים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך:
ולא תחוס עינך בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל:

רואים אנו שישנם עדי שקר שרצו לחייב חף מפשע והם נענשים שיעשה להם כפי שהם זממו לעשות לאחיהם. הפרק הראשון במסכת עומד על חמשה חלקים הדנים בעדים זוממין: (לפי הסדר המופיע במשניות 9)

- א. לבאר מקרים שלא שייך לקיים בהם ענין הזמה כלל.
- ב. כיצד דנים עדים שהעידו בממון שיתכן והיה האדם מגיע לידי אותו הפסד אף ללא העדות.
- ג. העונש הבא על העדים הזוממין, האם גם לוקין וגם משלמין וכיצד מחלקים ביניהם את העונש.
- ד. כיצד הוא דין הזמה.
- ה. מה עושין במי שנגמר דינו בבית דין וברח.

פרק ב'

דין תורה שההורג את האדם בשוגג יגלה לעיר מקלט.

נאמר בתורה: (במדבר פרק ל"ה, פ"א – ט"ו)

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עברים את הירדן ארצה כנען: והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה: והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט: והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה לכם: את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה: לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה:

פסוקים אלו עוסקים בהפרשת ערי המקלט, ובהמשך הפסוקים (כ"ב – כ"ט) אנו למדים על דיני הגולים:

ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיה: או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו: ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה: והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש: ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה: ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם: כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחזתו: והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתכם בכל מושבתיכם:

שלשה סוגי שוגגים הם:

- א. שוגג גמור – אומנם לא פשע במעשיו, אך בכל אופן היה צריך להיזהר יותר. ודוגמא לכך, שהיתה אבן בכיסו ושכח ממנה ונפלה האבן והרגה. שוגג כעין זה חייב גלות.
- ב. שוגג הקרוב לאונס – מי שהרג אדם באופן לא שכיח, שלא היה צריך לעלות על דעתו שיקרה אסון זה. לדוגמא, אדם שזרק אבן למקום שאין דרך בני אדם להיות שם, ובכל

אופן היה שם אדם והאבן הרגתו. במקרה כזה ההורג אינו גולה, ואף לגואל הדם אסור לפגוע בו ואם פגע בו נידון למיתה כדין רוצח.

ג. שוגג הקרוב למזיד – כאשר אדם עשה מעשה פשע שעלול להרוג בן אדם, ודוגמא לכך, אדם ההולך בלילה וסכין בידו ופגע בחברו והרגו. אדם זה אינו גולה, וגם אינו נידון למיתה, אך אם גואל הדם פגע בו והרגו, גואל הדם פטור.

הפרק השני במסכת עוסק בארבעה נושאים הדנים בדיני ערי המקלט והגולים:

- א. מי אינו גולה בגלל ששגגתו לא היתה שגגה גמורה, והיתה קרובה לאונס או למזיד.
- ב. מי פטור מגלות מצד עצמו כגון אב אצל בן או רב אצל תלמיד.
- ג. כיצד דינם של הערי מקלט ובאיזה אופן היו נוהגים בי"ד עם הגולים.
- ד. מתי יוצא הגולה מעיר המקלט ודיני גואל הדם.

פֶּרֶק ג'

אחד העונשים לעוברים על מצוות התורה הוא עונש המלקות.

נאמר בתורה: (דברים פרק כ"ה, ה, פ"א – ב')

כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר: ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך:

שלשה סוגים של חייבי מלקות ישנם.

א. אדם העובר על "לא תעשה" שיש בו חיוב כרת. (כגון האוכל חמץ בפסח) אם התרו בהם לפני שעברו על הלאו שילקו אם יעברו על הלאו, ובכל אופן עברו על האיסור הרי הם לוקים. ומכיוון שלקו ועשו תשובה נמחל להם חיוב הכרת. וישנם עשרים ואחת חייבי כריתות

ב. אדם העובר על לא תעשה שיש בו חיוב מיתה בידי שמים. (כגון האוכל טבל). אם התרו בהם לפני שעברו על הלאו שילקו אם יעברו על הלאו, ובכל אופן עברו על האיסור הרי הם לוקים. וישנם שמונה עשרה חייבי מיתה בידי שמים

ג. העובר על לאו שיש בו מעשה. (כגון אוכל בשר בחלב). גם במקרה זה יש להתרות באדם קודם שיעבור על הלאו שאם יעבור ילקה. ישנם מאה ששים ושמונה לאוין שלוקים עליהם.

פרק השלישי במסכת עוסק בארבעה נושאים:

- א. על אלו עברות לוקין, ואין המשנה מפרטת את כל הלוקין, אלא כתבה רק את אלו שיש בהם צד חידוש.
- ב. כמה מלקות מלקין את האדם,
- ג. האופן שבו מלקין.
- ד. מה הדין כאשר החוטא מת מחמת המלקות, ומה דין החוטא לאחר שלקה.